

Jan Iwanek

"The History of Latin America.
Collision of Cultures", Marshall C.
Eakin, Palgrave Macmillan 2007 :
[recenzja]

Studia Politicae Universitatis Silesiensis 6, 165-170

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marshall C. Eakin: *The History of Latin America. Collision of Cultures*
Palgrave Macmillan 2007, ss. 436
(wydanie polskie *Historia Ameryki Łacińskiej.*
Zderzenie kultur. Kraków: Wyd. UJ, 2009)

Marshall C. Eakin jest profesorem Uniwersytetu Vanderbilt w Nashville (TN) od 1983 roku. W roku 1981 uzyskał stopień doktora historii na Uniwersytecie UCLA w Los Angeles. Jego działalność naukowa obejmuje historię Ameryki Łacińskiej, w szczególności zaś historię polityczną i gospodarczą Brazylii. Zainteresowanie Autora tym krajem przejawia się również w ten sposób, iż pełni on funkcję członka zarządu organizacji zrzeszającej naukowców „BRASA” — Brazilian Studies Association — której działalność popularyzuje i rozwija badania nad historią tego kraju. Do tej pory ukazały się trzy prace monograficzne jego autorstwa, jak również dwie pozycje pod jego redakcją. W języku polskim nie zostały wydane. Znane prace monograficzne tego autora to: *Brazil: The Once and Future Country*, *British Enterprise In Brazil: The St. John d'el Rey Mining Company and the Morro Velho Gold Mine, 1830—1960*, *Tropical Capitalism: The Industrialization of Belo Horizonte, Brazil*. Dotychczasowy bogaty dorobek naukowy oraz wykonywany od wielu lat zawód nauczyciela akademickiego sprawiają, iż Eakin należy do grona znanych i cenionych specjalistów z zakresu historii Ameryki Łacińskiej.

Recenzowana książka nie jest podręcznikiem akademickim w klasycznym rozumieniu (z licznymi przypisami, liczbą szczegółów, datami), nie pretenduje też do miana encyklopedycznej i wyczerpującej analizy historycznej obejmującej wszystkie epoki i wszystkie państwa regionu. W zamian Autor proponuje opisy i analizy procesów historycznych, społecznych, gospodarczych i kulturowych, które ukształtowały Amerykę Łacińską. Daty i fakty podawane są w liczbie ograniczonej po to tylko, by zilustrować opisywane przemiany, a ich

ekspozycja nie jest celem samym w sobie. Liczba szczegółów jest wystarczająca także do tego, aby praca miała walory dzieła rzetelnego, lecz na tyle mała, aby nie znudzić Czytelnika nadmiarem materiału. Choć Eakin głównie kładzie nacisk na analizy procesów społecznych i na ogólne prawidłowości rozwoju regionalnego, nie pomija w zupełności wkładu wybitnych jednostek w kształtowanie historii oraz odgrywanej przez nie roli katalizatora przemian. Autorowi udaje się bowiem wpleść w tekst krótkie, lecz treściwe i wystarczające, życiorysy głównych postaci tworzących historię Ameryki Łacińskiej oraz omówić ich wpływ na otaczającą je rzeczywistość. Hernan Cortes, Cristobal Colon, Francisco Pizarro, Sor Juana, Bartolomeo de las Casas, Porfirio Diaz to tylko nieliczne z barwnych postaci historii Ameryki Łacińskiej, których dzieje zostały wplecione w szerszą perspektywę rozwoju całego kontynentu. Należy pochwalić taką konstrukcję i takie rozłożenie akcentów, gdzie najważniejszy jest przedstawiany proces, a daty i postacie historyczne stanowią jego dopełnienie i tło. Jednak ilość konkretnej wiedzy zawartej w podręczniku jest wystarczająca i pozwoli adekwatnie zweryfikować opanowanie materiału przez Czytelników, zwłaszcza studentów.

Ujęcie tematu jest szerokie i interdyscyplinarne. Autor operuje nie tylko aparatem pojęciowym i metodą właściwą historii, ale wykorzystuje również optykę i analizę stosowaną w socjologii, geografii i ekonomii, nie pomijając żadnego elementu potrzebnego do prowadzonej analizy. Można zatem stwierdzić, iż jest to prawdziwa praca interdyscyplinarna z zakresu nauk społecznych, obejmująca szerokie spektrum problemów. Szczególnie wartościowe jest wskazanie i wyjaśnienie przez Autora takich zagadnień, jak: hacienda i system gospodarczy oparty na latyfundium (rozumiane przez niego jako duży ośrodek ziemski z centralną posiadłością, *large landed estate*), gospodarka nastawiona na eksport jednego produktu, wpływ niewolnictwa na stosunki gospodarcze w Nowym Świecie, różnice pomiędzy rozwojem gospodarczym Ameryki Północnej i Południowej, obecność na rynkach Ameryki Południowej towarów z Wielkiej Brytanii i USA. Poza szerokim ujmowaniem tematu z perspektywy nauk społecznych na pochwałę zasługuje niewymuszone i subtelne wskazywanie (i cytowanie) pisarzy i poetów pochodzących z Ameryki Łacińskiej. Cytowanie przez autora na przykład Rubena Darío czy Sor Juany pomaga przedstawić omawiany temat przez pryzmat sztuki i dopełnić naukową analizę elementami humanistycznymi.

The History of Latin America napisana jest bardzo żywym, bogatym językiem, w którym nie brak odwołań do języka hiszpańskiego i języka portugalskiego, jako że bez ich znajomości omawianie historii tego kontynentu jest niemożliwe. Dużym wyzwaniem dla przyszłego tłumacza będzie zachowanie jasności, precyzji oraz oszczędności języka z jednej strony, a jego komunikatywności i „lekkości” z drugiej. Dla Czytelnika biegle władającego językiem angielskim lektura opisywanej książki to przyjemność. Do tekstu zwartej dołączono

no proste mapy, które wprawdzie można uznać za minimalistyczne, lecz wystarczająco dobrze obrazujące omawiany w danym rozdziale proces.

Książka jest podzielona na części, a następnie na 24 punkty (rozdziały) oraz na wyodrębniony wstęp i epilog. Kończy pracę bogata bibliografia oraz indeksy (osobowy i rzeczowy), a także wykaz najważniejszych dat. Kryterium podziału na części to kryterium rzeczowe z podporządkowanym mu kryterium chronologicznym. Przyjęte kryteria wynikają z podziału całej historii Ameryki Łacińskiej na cztery główne etapy, w których można zaobserwować wspólne tendencje pozwalające je zidentyfikować.

Część pierwsza, nazwana *Three Peoples Converge* (co można przetłumaczyć jako *Spotkanie trzech ludów*), rozpoczyna się od krótkiego przedstawienia historii geografii fizycznej kontynentu oraz jego obecnego kształtu wraz z uwzględnieniem rozkładu rzek i ich zlewni oraz łańcuchów górskich. Góry i rzeki przyczyniły się do uformowania pierwszych społeczności rdzennych mieszkańców Ameryki Łacińskiej oraz współczesnych państw, co zestawiono z dokładnie opisywanym w całej książce zespołem trudności komunikacyjnych między nimi i wewnątrz nich. W kolejnej części przedstawione zostały trzy główne grupy ludności: rdzenni Amerykanie (Indianie), Europejczycy (przede wszystkim Hiszpanie i Portugalczycy) oraz Afrykanie. Każda z tych grup została scharakteryzowana historycznie oraz etnicznie, z uwzględnieniem cech szczególnych i najważniejszych momentów historycznych. Tutaj też pojawiał się pierwszy z wielu często przewijających się w książce tematów przewodnich: Ameryka Łacińska została stworzona wskutek zejścia się i konwergencji tych trzech grup ludności. W tej części zostały ponadto opisane przyczyny ekspansji transoceanicznej Europejczyków (szczególnie ważna jest rola pierwszych państw narodowych świata, Hiszpanii i Portugalii) oraz jej przebieg. Uwarunkowania kolonizacji i podboju świata przez Europejczyków Autor ujmuje bardzo szeroko, uwzględniając system feudalny i kształt monarchii w XIV i XV wieku, doświadczenie rekonkwisty i jej wpływ na ideologię państwową w Hiszpanii i Portugalii, przemiany technologiczne, rolę prozelitycznego chrześcijaństwa oraz rodzący się w Europie kapitalizm. Część pierwsza chronologicznie skupiona jest na wieku XVI, ale obejmuje również wydarzenia z wieków XIV oraz XVII.

Część druga, nazwana *Building Empires and Societies in the New World* (*Budowa imperiów i społeczeństw w Nowym Świecie*) to opis przede wszystkim kolonizacji Nowego Świata przez Hiszpanów i Portugalczyków oraz sposobu, w jaki tego dokonano. W części drugiej ukazano genezę i pierwotną formę podstawowej do końca XIX wieku jednostki gospodarczej w Ameryce Łacińskiej — posiadłości ziemskiej zwanej hacienda/fazenda. To drugi z tematów przewodnich — wyjątkowa pozycja tych wielkich posiadłości ziemskich (latyfundiów), które ukształtowały stosunki społeczne i gospodarcze Ameryki Łacińskiej w dobie kolonialnej i jako jedyne przetrwały we względnie niezmienniej formie do dnia dzisiejszego. Niezbędna dla funkcjonowania tych latyfun-

diów siła robocza dostarczana była przez przymusową pracę ludności miejscowej — Indian — oraz przez dostawy niewolników pochodzących z Afryki. Handel niewolnikami oraz jego wpływ na społeczeństwa Afryki i Ameryki Łacińskiej został opisany w części drugiej. Kolejny istotny wątek przedstawiony w tej części dotyczy powstania i rozwoju grupy białych urodzonych w Ameryce — Kreolów. Ostatnim głównym tematem przedstawionym w drugiej części jest kwestia administracji kolonialnej stworzonej przez Europejczyków. Zakończenie stanowi historia wojen o niepodległość toczonych w pierwszej połowie XIX wieku, podzielonych według nowo powstających państw Ameryki Łacińskiej. Zakres chronologiczny części drugiej to XVII—XVIII wiek, acz analiza momentami wkracza do wieku XIX.

W części trzeciej, *Forging a New Order (Tworzenie nowego porządku)* opisano historię nowo powstałych państw w początkach ich istnienia, aż do wieku XX. Podstawowym tematem przewodnim tej części jest konflikt, czasami przybierający formę zbrojną, między liberałami a konserwatystami. Te pojęcia w kontekście XIX wieku w Ameryce Łacińskiej mają zupełnie inne znaczenie niż potocznie i naukowo przyjęło się je stosować w Polsce, a nawet w Europie. Oznaczają dwie grupy ludzi skupione wokół idei stworzenia nowych państw Ameryki Łacińskiej albo w sposób zachowujący jak najwięcej ze spuścizny kolonialnej, przede wszystkim w stosunkach społecznych (konserwatyści), albo jako zmianę i reformę tych państw, otwarcie ich na świat i zerwanie z historią kolonializmu (liberałowie). W związku ze zwycięstwem liberałów w większości państw w latach siedemdziesiątych XIX wieku Autor wprowadza nowe pojęcie „drugiego podboju”, rozumianego jako otwarcie rynków na towary pochodzące przede wszystkim z Europy i USA oraz stworzenie gospodarek opartych na eksporcie jednego dobra (metali kopalnych, produktów rolniczych). Drugim tematem przewodnim tej części jest rola obecności Wielkiej Brytanii i USA w polityce wewnętrznej i zewnętrznej praktycznie wszystkich państw regionu. Doktryna Monroe i „dyplomacja dolara” na dekady zapewniły obecność USA w polityce regionu, łącznie z interwencjami w sprawy wewnętrzne poszczególnych państw, niejednokrotnie w formie zbrojnej. Autor, zupełnie słusznie, subtelnie sugeruje, iż tutaj leży jedno ze źródeł antyamerykanizmu (rozumianego jako niechęć do USA) tak współcześnie rozpowszechnionego w regionie. Ponadto, w części trzeciej Autor opisuje powstającą i stopniowo wzrastającą wspólną Kreolów, wytworzenie przez nich własnej odrębnej tożsamości oraz wyodrębnianie się wyjątkowej kultury Ameryki Łacińskiej.

Część czwarta, *Democracy, Development and Identity (Demokracja, rozwój i tożsamość)* jest zwięźczeniem wyводу i przedstawieniem najbardziej aktualnych wydarzeń i procesów zachodzących w historii i rozwoju Ameryki Łacińskiej. Obecność analizy ekonomicznej i politycznej jest tutaj największa. Tematem przewodnim, który został zwięźczony w czwartej części, jest problem nierówności społecznych i wyjątkowo niesprawiedliwego podziału dochodu narodo-

wego w państwach Ameryki Łacińskiej. W rozdziale ostatnim znajdziemy podsumowanie kolejnego tematu przewodniego — tożsamości Ameryki Łacińskiej. Trudno ocenić ten problem w jednym zdaniu, lecz można stwierdzić, iż analiza ta przeprowadzona została w sposób bardzo rozważny, a wnioski są właściwe. Ważne z punktu widzenia jasności przedstawienia materiału jest podzielenie dróg rozwoju wszystkich państw kontynentu na dwie podstawowe grupy — drogę rewolucji (Meksyk, Nikaragua, Gwatemala, Kuba) i drogę reform (Chile, Argentyna, Kostaryka, Urugwaj) oraz trzy pomniejsze ich warianty (pozostałe państwa). Część czwarta jest również najbardziej współczesną partią książki, gdyż chronologicznie obejmuje cały XX wiek oraz pierwsze lata XXI wieku. Rok 2006 wydaje się datą graniczną całego opracowania, co czyni je najbardziej aktualną pozycją tego rodzaju dostępną na rynku. Należy również z aprobatą odnotować, iż po podsumowaniu wywodu Autor nie dokonuje próby prognozowania przyszłości kontynentu. Sam stwierdza wręcz, na jednej z ostatnich stron epilogu, iż historycy stanowią grono wyjątkowo złych proroków.

Autorowi udało się bardzo rzadka sztuka — opisywane przez siebie wydarzenia prezentuje w sposób neutralny, obiektywny, zawsze starając się przedstawić argumenty obu stron sporu. Jest to widoczne szczególnie w dwóch przypadkach. Pierwszy z nich to wrażliwy na kontynencie amerykańskim problem nazewnictwa i pochodzenia ludów zamieszkujących oba kontynenty w momencie ich „odkrycia” przez cywilizacje europejskie. Drugi problem, potencjalnie kontrowersyjny na wyjątkowo specyficznym i kapryśnym rynku w Polsce, stanowi ocena roli religii chrześcijańskiej i Kościoła katolickiego w podboju, christianizacji i unifikacji najpierw kolonii amerykańskich, a później rodzących się państw amerykańskich. W obu wypadkach neutralność Autora niweluje możliwość postawienia jakichkolwiek racjonalnych zarzutów o stronniczość. Warto również powtórzyć, iż drażliwy na gruncie amerykańskim temat niewolnictwa został potraktowany rzetelnie i wyczerpująco, a zarazem neutralnie i nieobraźliwie dla którejkolwiek z grup społecznych i etnicznych. Kwestie nazewnictwa ludów autochtonicznych Ameryki oraz problem dyskusji nad niewolnictwem nie budzą w Polsce takich emocji, jak w Stanach Zjednoczonych, lecz uważam, iż pozostawienie ich bez zmian w polskim wydaniu przybliży Czytelnikom tematy ważne dla innych kultur. Jest to szczególnie uzasadnione w przypadku książki dotyczącej historii Ameryki, gdzie punkt widzenia Amerykanów (z Północy i Południa) jest rozstrzygający.

Jest to bez wątpienia publikacja bardzo aktualna historycznie, stanowi spójną i zamkniętą całość (o co niezwykle trudno w naukach społecznych). Książka mogłaby być w Polsce wykorzystywana jako podręcznik akademicki dla kierunków studiów związanych z naukami społecznymi. Bez wątpienia może być polecana jako pomoc dydaktyczna na studiach amerykanistycznych, politologicznych, historycznych, socjologicznych, kulturoznawstwie, a nawet iberystyce i studiach o stosunkach międzynarodowych. Jasna formuła i przejrzystość

języka predestynują książkę do odegrania takiej roli. Dzieło to cechują wysokie walory merytoryczne i przystępna forma, a także doskonały i zrozumiały język. Nadto nie może ująć uwadze, że kiedyś rozwinięte badania i publikacje latyno-amerykanistyczne w znacznym stopniu zostały zahamowane, a dopiero ostatnio obserwujemy ich powolny renesans.

Jan Iwanek